

MITEN TOIMIN, KUN NUORTA HÄIRITÄÄN SEKSUAALISESTI?

Toimintamalli on alun perin Naantalin kaupungin Turun AMK:lta tilaaman opinnäytetyön tuotos. Opinnäytetyöhön kokonaisuudessaan voit tutustua: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019121025735>

MITÄ SEKSUAALINEN HÄIRINTÄ ON?

Lapsen tai nuoren seksuaalinen häirintä on altistamista sellaiselle seksuaaliselle sisällölle, joka on lapsen tai nuoren ikätasolle sopimatonta tai ei-toivottua – joko fyysistä, sanallista tai esimerkiksi visuaalista sisältöä. Seksuaalinen häirintä loukkaa uhrin koskemattomuutta usein toistuvasti. Yksittäinenkin teko on silti tuomittava, sillä kokemuksen voimakkuus on yksilöllistä ja häirinnän muotoja on erilaisia.

Sosiaalinen media ja internetin arkipäiväistyminen on lisännyt lasten ja nuorten riskiä joutua häirinnän uhriksi netissä. Häirintä netissä ja sosiaalisessa mediassa voi olla monimuotoista. Se voi esimerkiksi rajoittaa nuoren mahdollisuuksia käyttää tiettyjä sovelluksia häirinnän pelossa tai sama häiritsijä voi pyrkiä tavoittamaan nuorta useamman kanavan kautta samanaikaisesti. Häirintä tai kiusaaminen saatetaan myös laajentaa uhrin lähipiiriin, jos tavoitteena on pilata tämän maine. Myös valeprofiilien luomisella tai oikean profiilin hakkeroinnilla pyritään aiheuttamaan nuorelle häpeää ja ahdistusta.

Arkikielessä ja osittain myös lainsäädännössä seksuaalinen häirintä kattaa usein myös sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen sekä sukupuolitettun kaltoinkohtelun ja ahdistelun. Seksuaalinen häirintä on luonteeltaan seksuaalisesti virittyntä. Sukupuolisessa häirinnässä sen sijaan esimerkiksi häiritsevät huomautukset ahdistavat erityisesti kokijan sukupuoli-identiteettiä tai sukupuolen ilmaisua. Kaltoinkohtelu puolestaan korostaa seksuaalisen tai sukupuolisen itsemääräämisoikeuden loukkauksia, jotka eivät silti välttämättä yksinään täytä rikoksen kriteerejä. Esimerkiksi vastoin omaa tahtoa koettu seksuaalisävytteinen puhe, joka ei ole nuoren kehitystasolle sopivaa, voidaan nähdä tällaisena kaltoinkohteluna. Sekä seksuaalisessa että sukupuoleen perustuvassa häirinnässä tekijä loukkaa tarkoituksella toisen koskemattomuutta tai luo

ilmapiiriä, joka on uhkaava, ahdistava tai nöyryyttävä. Myös tässä tekstissä käytetään pääsääntöisesti termiä seksuaalinen häirintä kattokäsitteenä edellä mainituille häirinnän, ahdistelun ja kaltoinkohtelun muodoille.

Seksuaalisessa häirinnässä ja kiusaamisessa voi olla paljon samoja elementtejä, kuten toisen vähättelyä ja uhrin ahdistuneisuutta. Raja voikin olla vaikeasti täsmennettävissä tai vaikeaa erottaa esimerkiksi huumorista. Häirintätilanteissa on kuitenkin seksuaalinen tai sukupuolittunut sävy. Tilanteiden tunnistaminen vaatii herkkyyttä ja tilannetajua sekä aikuisilta että nuorilta itseltään.

Aina raja tekojen ja aikomusten välillä ei ole selkeä. Kysymys siitä, mikä on kiellettyä ja mikä ei, voi joissain tapauksissa olla vaikea määrittää konkreettisesti. Ristiriitaista häirintätapausten selvittämisessä on, että vaikka seksuaalinen häirintä on rikos, häirinnäksi koetut teot eivät aina välttämättä täytä rikosnimikkeiden ehtoja. Häirinnän tulee kuitenkin täyttää jokin rikoslain tunnusmerkistö, jotta poliisi tutkii asiaa. Siksi on tärkeää tietää, että sekä sosiaalitoimen että poliisin edustajaa saa tarvittaessa konsultoida ilman, että asianosaisten nimiä tarvitsee kertoa. Toimintamallin ohjeistus vastaa myös tilanteisiin, joissa nuori kokee tulleen ahdistelluksi, mutta poliisi ei käsittele tilannetta rikoksena.

Suojaikärajan tarkoitus on suojella lapsia – aikuinen ei saa ryhtyä seksuaalisiin tekoihin alle 16-vuotiaan kanssa. Ikäraja on 18, jos kyse on perheen sisäisestä suhteesta tai luottamussuhteesta, kuten valmentajasta ja valmennettavasta. Jos kaksi nuorta on henkiseltä ja fyysiseltä kehitykseltään suunnilleen samalla tasolla ja molemmat ovat suostuneet tapahtumiin, rikosta ei katsota tapahtuneen.

NUORELLE

Jos koet häirintää tai näet sitä kaveripiirissä tai koulussa, kannattaa jatkokäsittelyä varten dokumentoida tapahtunut esimerkiksi päiväkirjamerkinnän tapaan. Sen avulla voi olla myöhemmin helpompi palata tapahtuneeseen ja kertoa siitä aikuiselle. Kannattaa kirjoittaa esimerkiksi missä, milloin ja mitä on tapahtunut, sekä keitä on ollut tilanteessa läsnä. Myös todisteet, kuten saapuneet viestit, on hyvä säilyttää sen aikaa, että saat ne näytettyä aikuiselle. Esimerkiksi kuvakaappaus voi olla hyvä tapa säilyttää viestit. Muista, että kukaan ei ansaitse tulla häirityksi seksuaalisesti.

Nuorten exit tarjoaa nettisivuillaan tietoa seksuaalisesta häirinnästä, nuorten seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta ja seksuaalisesta kaltoinkohtelusta. Sivusto on informatiivinen, nuorille suunnattu ja sen kautta on myös mahdollisuus viestitellä chatissa alan ammattilaisten kanssa. *Nuorten exit* voi olla yksi tapa auttaa sekä häirintätilanteiden tunnistamisessa että häirittyjen nuorten kokemusten käsittelyssä. Esimerkiksi tilanteissa, joissa et heti uskalla tai halua puhua aikuisen kanssa kasvotusten tai kaipaat lisää luotettavaa tietoa aiheesta, sivustoon tutustuminen voi olla yksi hyvä tapa aloittaa asian käsittely. Jos sivustoa lukiessa herää kysymyksiä tai haluat sen jälkeen puhua jonkun kanssa, kannattaa kääntyä turvallisen aikuisen puoleen, jonka kanssa aiheetta voi käsitellä. Tärkeää on, että et jää ajatustesi kanssa yksin. Tekstin lopussa on myös vinkkejä muista alan toimijoista, joilta voi hakea lisää tietoa tai apua tilanteeseen.

Sen lisäksi, että muita tulee kunnioittaa, myös itseään saa ja pitää kunnioittaa.

AIKUISELLE

Myös aikuisen, jolle häirinnästä kerrotaan, kannattaa kirjoittaa itselleen muistio tilanteeseen palaamista varten. Muistiin kannattaa kirjata, milloin keskustelu on käyty, mitä nuori on kertonut ja mitä olet häneltä kysynyt.

Kun sinulle uskoudutaan, ole rauhallinen. Kiitä nuorta rohkeudestaan kertoa ja korosta, että häirintä ei ole hänen syytään. Etene rauhassa ja nuoren jaksamista kuunnellen. Muista myös uskoa häntä. Vähättely voi vahvistaa nuoren kokemusta omasta syyllisyydestään tai tehdä hänen mielessään ahdistuksesta epäoikeutetun tunteen. Pahimmillaan sen seurauksena nuori ei uskalla puhua aiheesta uudestaan ja asia jää ratkaisematta.

On mahdollista, että myös aikuinen, jolle häirintätapauksesta kerrotaan, voi tarvita tilanteen käsittelyyn apua. Kun koko yhteisö on tietoinen yhteisistä toimintatavoista ja kulttuuri mahdollistaa esimerkiksi oppilashuollon, sosiaalityöntekijän tai poliisin kanssa keskustelun, myös aikuisten voi tuntua turvallisemmalta auttaa nuoria. Nuoren kannalta on kuitenkin tärkeää, että puutut asiaan mahdollisimman pian, vaikka sitten yhdessä toisen aikuisen kanssa. Ota vastuu asian viemisestä eteenpäin. Toimintamallin askelista saat apua tarvittaviin toimenpiteisiin.

Myös aikuiset voivat käyttää *Nuorten exitiä* tai muita opinnäytetyössä mainittuja materiaaleja joko yhdessä nuoren kanssa tai oman tietoisuutensa lisäämiseksi. Luotettavan aikuisen tärkein tehtävä on kuitenkin olla läsnä nuorelle, tukea tätä tunnekuhuissaan ja luoda turvallista ilmapiiriä kysymyksille ja keskustelulle.

MITÄ TEEN, KUN HUOMAAN TAI EPÄILEN, ETTÄ NUORI ON KOKENUT SEKSUAALISTA HÄIRINTÄÄ?

KUN ON EPÄILYS SIITÄ, ETTÄ ON TAPAHTUNUT RIKOS

Heti, jos epäilet, että on tapahtunut rikos, et saa esittää johdattelevia kysymyksiä. Saat kyllä kuunnella, mitä nuori kertoo, mutta muista kertoa hänelle, että tapahtuneesta on tehtävä rikosilmoitus, ja että poliisi esittää lisää kysymyksiä mahdollisen rikoksen selvittämiseksi. Kerro keskittyväsi nyt nuoren voinnin selvittämiseen ja tuen tarjoamiseen. Seuraavalla sivulla on vinkkejä avoimiin kysymyksiin, joilla tapahtunutta voi tarvittaessa selvittää.

Alaikäiseen kohdistuvasta seksuaalirikoksesta tai sen epäilyksestä tulee aina ilmoittaa poliisille ja lastensuojeluun. Ilmoituksen tekee ensimmäisenä tiedon saanut aikuinen. Suositeltavaa on kertoa myös nuoren kotiin, että ilmoitus on tehtävä. Poikkeuksena voi olla tilanne, jossa rikoksesta epäillään nuoren perheenjäsentä. **Nuorta ei tule saattaa vaaraan**, vaan myös turvakoti tai poliisin välitön apu voivat olla tarpeen.

Täysi-ikäiseen kohdistuva seksuaalinen ahdistelu on asianomistajarikos, mikä tarkoittaa sitä, että useimmissa tapauksissa täysi-ikäinen saa itse päättää, nostaako hän syytteen tekijää vastaan. Täysi-ikäisen kanssa voidaan neuvotella yhdessä, tehdäänkö rikosilmoitusta.

Milloin kyseessä sitten on rikos? Täsmällisen rajan määrittäminen voi olla vaikeaa, ja siksi poliisia tai lastensuojeluviranomaista voikin konsultoida aina, kun tilanne tuntuu epäselvältä. He voivat auttaa arvioimaan, onko ilmoituksen tekeminen tarpeellista vai ei. Hyviä suuntavia linjauksia rikoksesta tai syystä epäillä rikosta ovat kuitenkin esimerkiksi:

seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaaminen

vastikkeen tarjoaminen seksuaalisista teoista alaikäiselle

alaikäisestä tehdyn sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan materiaalin katsominen tai levittäminen

ilman lupaa tapahtuva koskettaminen seksuaalisesti merkittävinä pidetyille alueelle – esimerkiksi rintojen puristelu, intiimialueelle koskettaminen tai reisien hively

väkivalta tai väkivallalla uhkailu ahdistelun yhteydessä

pakottaminen seksuaaliseen tekoon tai alistaminen sellaisen kohteeksi joutumiselle

seksuaalinen väkivalta

Seksuaalisen häirinnän yhteydessä voi täytyä myös jonkin muun rikoksen kuin seksuaalirikoksen tunnusmerkistö. Esimerkiksi kunnianloukkauksen, pahoinpitelyn tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen tunnusmerkistö saattaa täytyä. Tällaisissakin epäilyissä aikuisen kannattaa konsultoida poliisia toimintaohjeiden saamiseksi. Tarkoituksenmukaista ei ole tehdä rikosilmoitusta vain siksi, että vastuu selvittämisestä siirtyy poliisille, mutta poliisin avulla voidaan puuttua rikosepäilyihin tehokkaasti ja lainmukaisesti ja varmistaa nuorten koulu- ja vapaa-ajan ympäristön turvallisuus.

Jokaisella on oikeus turvalliseen ympäristöön, jossa häirintää ei tapahdu ja jossa jokaisella on itsemääräämisoikeus omaan seksuaalisuuteensa.

MITÄ TEEN, KUN HUOMAAN TAI EPÄILEN, ETTÄ NUORI ON KOKENUT SEKSUAALISTA HÄIRINTÄÄ?

KUN RIKOKSEN TUNNUSMERKISTÖ EI TÄYTY

Vastuu tilanteen selvittämisestä ja eteenpäin viemisestä on sillä aikuisella, joka ensimmäisenä huomaa tai epäilee nuoren kokeneen seksuaalista häirintää. Koulun aikuisella on vastuu myös vapaa-ajalla tapahtuneen häirinnän selvittämisestä, jos se tulee ilmi koulussa. Myös nuorta, joka huomaa häirintätilanteen, kannustetaan kertomaan siitä luotettavalle aikuiselle, jotta tilanteeseen voidaan puuttua. Tilannetta voi lähteä ratkaisemaan seuraavien ohjeiden mukaan.

Kun huomaat tilanteen, ota se puheeksi nuoren kanssa.

Järjestä keskustelulle rauhallinen ympäristö.

Kuuntele. Usko nuorta. Älä vähättele hänen kokemustaan. Pyri olemaan rauhallinen.

Ole läsnä. Kiitä rohkeudesta kertoa.

Älä johdattele, kun kysyt.

Jos et ole varma, miten toimia, kerro nuorelle, että selvität asiaa. Tee se pian. Älä jätä nuorta yksin asiansa kanssa.

Tee muistiinpanot.

Tarvittaessa voit konsultoida esimerkiksi oppilashuoltoa, sosiaalitoimea tai poliisia. Muista pitää nuori tilanteen tasalla siitä, mitä tapahtuu.

Ohjaa nuori tuen piiriin (esimerkiksi oppilashuoltoon tai terveyskeskukseen).

Voit selvittää tilannetta kysymyksillä, mutta muista pitää ne mahdollisimman avoimina, jotta et ohjaile nuoren vastauksia. Tärkeää on selvittää, mitä on tapahtunut, missä, milloin ja kenen kanssa. Voit käyttää apuna esimerkiksi seuraavanlaisia kysymyksiä:

Kertoisitko, mitä on tapahtunut?

Tapahtuiko ennen sitä tai sen jälkeen jotain?

Mitä ajattelit tilanteessa? Mitä ajattelet nyt?

Kuuliko / näkikö joku muu tilannetta?

”Kertoisitko lisää?” on hyvä ja mahdollisimman avoin kysymys. Kysy tarkkoja kysymyksiä vasta avointen kysymysten jälkeen ja vain, jos se on tilanteen selvittämiseksi välttämätöntä. Johdattelevat kysymykset voivat vääristää nuoren muistikuvia, eikä se ole tarkoituksenmukaista. Kirjoita muistiin, mitä nuori on kertonut.

Muista, että selvittelytilanne voi olla kiusallinen kaikille osapuolille. **Myös häirinnästä syytetty nuori tarvitsee luotettavan aikuisen.** Siksi on tärkeää pyytää myös hänen huoltajansa paikalle, kun tilannetta selvitetään.

Jokaiseen seksuaalisen häirinnän tapaukseen puuttuminen johdonmukaisesti viestittää yhteisölle, että häirintää ei hyväksytä. Se luo turvaa ja viestittää siitä, että yhteisössä kunnioitetaan ja arvostetaan kaikkia.

Jos tilanteen vakavuuden arviointi on vaikeaa, konsultoi

poliisin konsultaatiopuhelin:
0295444760 (ark. 7-16)

lastensuojelu: yhteystiedot hyvinvointialueen nettisivuilla

alueellinen kriisi- ja sosiaalipäivystys virka-ajan ulkopuolella: 02 262 6003

Akuutissa seksuaaliväkivalta-tapauksessa nuori tarvitsee lääkärin tutkimuksen. Ota yhteys terveydenhuoltoon.

Jos epäilet, että on tapahtunut rikos, älä häiritse tutkintaa. Kuuntele nuorta ja ole hänen tukenaan, mutta kerro myös, että poliisi selvittää tilannetta.

Rikosepäily:

Konsultoi poliisia ja toimi annettujen ohjeiden mukaisesti. (ilmoitus kotiin/ tutkintapyyntö/rikosilmoitus /lastensuojeluilmoitus)

Rikosepäily

Tilanteen selvityksen hoitaa poliisi. Noudata viranomaisilta saatuja ohjeita. Keskity nuoren psyykkisen hyvinvoinnin tukemiseen.

Häirintään osallistuu moni oppilas (esimerkiksi somen kautta)

Yksilöpuhuttelujen lisäksi rehtori vastaa ryhmän puhuttelun järjestämisestä. Tilanteen leviäminen entisestään pyritään estämään.

Mieti, joko on epäily rikoksesta.

ENSIN:

Häirintä tulee aikuisen tietoon.

Vastuu tilanteeseen puuttumisesta on ensitiedon saajalla. Nopea reagointi on tärkeää.

Ensitiedon saaja kuuntelee häirinnän uhria ja selvittää tilanteen vakavuuden.

Kirjoita itsellesi muistiin tapauksen pääpiirteet jatkokäsittelyä varten. Ohjaa uhri tarvittaessa psykososiaalisen tuen piiriin (terveydenhoitaja, kuraattori tai psykologi) tilanteen psyykkistä käsittelyä varten.

Häirintä on toistuvaa

Keskustellaan tapahtuneesta monialaisessa asiantuntijaryhmässä, johon mukaan pyydetään tekijä, tekijän huoltaja, ensitiedon saanut aikuinen, se oppilashuollon edustaja, joka on tavannut uhria, sekä rehtori. Tapauskohtaisesti harkitaan lastensuojeluilmoituksen tekemistä.

Tapaus ei ole rikoslain piirissä:

Seuraukset määrittyvät vakavuuden ja laajuuden mukaan. Konsultoi rehtoria ja huolehdi ilmoittamisesta osallisten koteihin.

Yksittäinen teko – ei rikos, mutta uhria ahdistava

Ilmoitus osallisten vanhemmille, rehtori vastaa puhuttelun järjestämisestä tekijälle.

TOIMINTAMALLIN TARKOITUS

Toimintamalli sisältää yksinkertaistetun kaaviokuvan, joka auttaa lukijaa hahmottamaan toiminnan vaiheet ja tapahtumien seuraukset yhdellä vilkaisulla, sekä tiiviin tekstipaketin, josta on hyötyä tilanteiden hoitamisessa. Toimintamalli on julkinen, jotta toimintatavat olisivat kaikille tutut, niihin sitoutuminen olisi helpompaa ja myös tietoisuus seksuaalisesta häirinnästä lisääntyisi ja sen kautta siihen puuttuminen olisi helpompaa sekä nuorille että aikuisille.

Seksuaalisuus on aiheena usein todella henkilökohtainen aihe. Siksi erityinen hienotunteisuus on tarpeen tilanteiden selvittelyssä. Häirintätapausten käsittelyn toimintamalli perustuu siihen, että häirintää kokenut nuori saa vaikuttaa siihen, kenen kanssa hän käy tapahtunutta läpi. Nuoret haluavat usein puhua aiheesta vain turvallisesti ja tutuksi kokemansa aikuisen kanssa. Tilanteet onkin hoidettava niin, että häirintää kokenut nuori saa apua ja tukea mahdollisimman nopeasti ja sen hakeminen olisi hänelle mahdollisimman helppoa.

Toimintamalli pyrkii tarjoamaan tukea myös rikosepäilytilanteiden käsittelyyn. Myös mahdollisuus konsultoida poliisia helpottanee epäselvien tilanteiden hoitamista. Seksuaalirikokset ovat vakavia rikoksia, joilla on pitkäaikainen vaikutus nuoren elämään. Siksi on tärkeää, että häirintään puututaan mahdollisimman nopeasti, tehokkaasti ja nuorta kunnioittaen.

MISTÄ LÖYDÄN LISÄÄ TIETOA SEKSUAALISESTA HÄIRINNÄSTÄ? VOINKO PUHUA JONKUN KANSSA?

Nuorten exit – Nuorelle

<https://nuortenexit.fi/tietoa-ilmioista/13-29-vuotiaalle-nuorelle/>
(tietoa seksuaalisesta kaltoinkohtelusta, itsemääräämisoikeudesta ja chat-palvelu)

Väestöliitto – seksuaalioikeudet

<https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/seksi/seksuaalioikeudet/>
(tietoa seksuaalioikeuksista ja seksuaalineuvonta-chat)

Turun kriisikeskus – Seksuaaliväkivalta

<http://www.mielenterveysseurat.fi/turku/materiaalit/tietoa-kriiseista/seksuaalivakivalta/>

(seksuaaliväkivaltatapausten toimintaohjeita sekä lisää linkkejä ja puhelinnumeroita, esimerkiksi *Koski*-seksuaaliväkivaltatyön ajanvaraus keskusteluapuun yli 16-vuotiaille sekä rikosuhripäivystyksen yhteystiedot)

Turun Seri-tukikeskus

<https://www.tyks.fi/potilaille-ja-laheisille/sairaalat-ja-toimipisteet/tyks-majakkasairaala/seri-tukikeskus>

(apua seksuaaliväkivaltaa kohdanneille, ilman lähetettä – puheluihin vastataan vuorokauden ympäri)